

תוכן

3	מבוא
4	מהי המתת חסד
5	עקרון קדושת החיים במשפט העברי ובמשפט הישראלי
7	המתת חסד במשפט העברי
9	חוק החולה הנוטה למות – כיצד באה לידי ביטוי סוגיית המתות החסד במשפט הישראלי
11	דיון וסיכום
14	ביבליוגרפיה

מבוא

המתת חסד (באנגלית: euthanasia, mercy killing) מוגדרת כ"גרימת מוות לאדם הסובל ממחלה חשוכה מרפא, על-ידי מתן חומר מסוים או על ידי ניתוק ממכונת החיאה שאליה החולה כבר מחובר"¹. נהוג להבחין, כפי שיפורט בעבודה זו, בין המתת חסד אקטיבית לבין המתת חסד פאסיבית. הבחנה זו מקבלת משנה תוקף הן במקורות המשפט העברי והן בחקיקה הישראלית הנוכחית. מאז ומתמיד היחס לחולה הנוטה למות היווה את אחת הבעיות המוסריות המרכזיות ביותר בעולם האתיקה הרפואית. כיום, במדינת ישראל, המתת חסד באופן עקרוני אינה מותרת בחוק, אך עדיין רבה המבוכה סביב סוגיה זו וטרם הושגה הכרעה מקובלת ומוסכמת בנידון. מימי קום המדינה ועד לפני כעשור, לא היה קיים הסדר נורמטיבי מוכר ומחייב המסדיר את הטיפול בחולה הנוטה למות. רופאים במרכזים רפואיים טיפלו בחולים הנוטים למות בדרכים מגוונות, לעתים קרובות אף בלא לדווח עליהן ובלא דין ראוי בהן. במרוצת השנים, נעשו ניסיונות להסדיר את הנושא בחקיקה אך הדבר לא הגיע לכדי הבשלה. סוגיות הנוגעות לחולים הנוטים למות נידונו באופן נרחב בבתי המשפט, כולל בבית המשפט העליון, אך עדיין לא הייתה הלכה ברורה ואחידה בסוגיה². סוגיית המתות החסד כרוכה בשאלות ערכיות, רפואיות ומשפטיות חובקות עולם והיא מעוררת דיונים וחילוקי דעות בקרב ציבור הרופאים, המשפטנים, אנשי הדת ובכלל הציבור. מצד אחד, ההתקדמות הטכנולוגית והרפואית מביאה להארכת תוחלת החיים הממוצעת, בין בשל מניעת מחלות ובין על ידי הארכת חיים מלאכותית של חולים. אך מהצד השני, לעתים הארכת משך החיים באופן מלאכותי כרוכה בירידה באיכות החיים ולעתים אף בגרימת סבל פיזי, נפשי או שכלי של ממש³.

מדינת ישראל מושתתת על ערכים דמוקרטיים ליברליים המכבדים את כבוד האדם ואת חירותו והאוטונומיות שלו, ובתוך כך את רצונו שלא לחיות חיים חסרי כבוד ולגסוס בסבל ובייסורים. יחד עם זאת, מדינת ישראל כמדינה יהודית תומכת בעקרונות הדת וההלכה ומושתתת עליהם, ואלו אינם רואים באדם בעל יכולת בחירה אם לחיות או לא. בשל עקרון "קדושת החיים", החיים נתפשים כמתנת האל, ולפיכך רק הוא רשאי ליטול אותם. כמו כן, החיים מתוארים ככאלה שאינם ניתנים לכימות ולהערכה, כך שניתן לטעון כי גם חיים שיש בהם כאב וייסורים עדיפים על פני מוות⁴.

סוגיית המתת החסד אם כן, הייתה ועודנה סוגיה קשה וסבוכה. אך, על אף שלרוב חושבים כי ההלכה מתנגדת התנגדות נחרצת להמתות חסד, עיון במקורות ההלכתיים מלמד דווקא כי העמדה ההלכתית היא מורכבת יותר ובמצבים מסוימים אינה מסתייגת באופן עיקש מהמתת חסד. מחד גיסא, ההלכה אוסרת על נקיטת פעולות שעשויות להביא לסיום חייו של אדם באופן אקטיבי בשל עקרון קדושת החיים ומתוך הבנה כי החיים ניתנו לאדם בסוג של פיקדון. אך מאידך גיסא, ההלכה סלחנית ביחס לפעולות פאסיביות המביאות או מחישות את מותו של אדם גוסס. רוב הפוסקים אינם תומכים בפעולות שמטרתן להאריך

¹ המתת חסד (euthanasia, mercy killing), אתר Infomed, נדלה ב: 6 בדצמבר 2018, <https://www.infomed.co.il/definition-1222>.

² אברהם שטיינברג, חולה הנוטה למות, מכללת הרצוג – דעת לימודי 'הדות ורוח, גיליון מס' 283, תשס"ו, 1996.

³ מנחם אלון, הערות והארות בעניין "אשיות המרקם התרבותי והרוחני של חברתנו" סוגיית המתת חסד בפרשת לובצקי, שערי משפט ב (2), 2000.

⁴ אברהם שטיינברג, החולה הנוטה למות: מבט השוואתי בין 'ערכים דמוקרטיים והלכתיים', דילמות באתיקה רפואית 2002, 290, 283.

הארכה חסרת תוחלת של חיים שיש בהם כאב וייסורים. לפיכך, נראה כי ההלכה דומה בעניין זה לגישה האתית הרפואית הנהוגה מכוח החוק ברוב המוחלט של מדינות המערב.

כיום, סוגיית המתת החסד מעוררת ויכוחים רבים בין מגזרים שונים בחברה. בשל צביונה של מדינת ישראל כמדינה יהודית. על אף הצעות חוק וניסיונות להתיר בחקיקה, המחוקק כאמור לא מתיר לבצע המתת חסד באופן אקטיבי⁵.

עבודה זו תבחן את סוגיית המתת החסד מנקודת המבט של המשפט הישראלי תוך התייחסות להיבטים השונים של המתת החסד במשפט העברי. במסגרת העבודה יובאו מקורות מן המשפט העברי המלמדים על יחסה של ההלכה להמתת החסד, תוך הבחנה בין המתת חסד אקטיבית לבין המתת חסד פאסיבית. מטרת העבודה היא להראות כיצד מתמודדת ההלכה, נוכח ההתקדמות העצומה של עולם הרפואה וצרכיו, עם הניגוד העולה בין הערך של קדושת החיים לערך של מניעת סבל האדם וייסוריו. וכן, להראות כיצד אלו באים לידי ביטוי בגישת המחוקק הנוכחית כפי שבאה לידי ביטוי בחוק החולה הנוטה למות.

מהי המתת חסד

בעשורים האחרונים, אנו עדים להתקדמות טכנולוגית אשר בזכותה ניתן לטפל בחולים רבים שבעבר נחשבו לחסרי מזור. בין היתר הטכנולוגיות הללו מאפשרות להאריך חיים של חולים הנוטים למות. יחד עם זאת, השימוש בטכנולוגיות הללו מעורר לא מעט שאלות מוסריות. הודות לטכנולוגיות הללו ניתן להאריך את חיי החולים אך לדבר לעתים יש מחיר והוא סבל וחיים באיכות ירודה. במדינות המערב, מקובלת כיום הגישה לפיה לאדם יש הזכות למות בכבוד מבלי לחוות סבל וייסורים. הטיפול בחולה הנוטה למות עשוי לעורר דילמות אתיות קשות. מדינות שונות מגיעות לאיזון שונה בין האוטונומיה של המטופל מצד אחד לבחור לסיים את חייו לבין ערכים אחרים, כגון קדושת החיים ואיכות החיים⁶.

המתת חסד מתארת סיטואציה של מתן סיוע באמצעים רפואיים לאדם שהביע את רצונו לסיים את חייו, בדרך כלל בשל מחלה סופנית או סבל מתמשך. ההנחה היא שהדבר נעשה בעקבות החלטה מדעת של אותו אדם ומרצונו החופשי, מתוך חמלה ולא מאינטרס אישי של הגורם המסייע לסיום החיים⁷. נראה, כי כיום לא קיימת הגדרה מוסכמת ומקובלת למונח המתת חסד. יש גישה הסוברת כי המתת חסד היא פעולה אקטיבית, כדוגמת מתן זריקה קטלנית או סם בכמות רעילה, אשר מטרתה להביא לסיום חייו של אדם. גישות אחרות, סוברות כי המתת חסד אינה בהכרח בעלת אופי אקטיבי, והיא כוללת גם מעשים שאינם נתפסים כפעולה אקטיבית. מעשים כאלה הם למשל ניתוק ממכשירי הזנה או מכשירי הנשמה, שמטרתם להביא למותו של האדם המחובר אליהם. מעשים כאלה מוגדרים כהמתת חסד פאסיבית, מפני שהניתוק

⁵ מנחם אלון, רפואה הלכה ומשפט – ערכיה של מדינה יהודית ודמוקרטית. פרשת שפר ופרשת לובצקי, באתר של המכון ע"ש ד"ר שלזינגר לחקר הרפואה על פי התורה.

⁶ רחל ניסנהולץ גנות, מיכל גורדון, אריאל ינקלביץ', דוח מחקר מה בין חוק החולה הנוטה למות ליישומו, מאיירס ג'ון ברוקדייל, מרכז סמוקלר לחקר מדיניות הבריאות, ירושלים, 2007.

⁷ דינה צדוק, סיוע רפואי להתאבדות של החולה הנוטה למות – החקיקה בארה"ב, הכנסת מרכז המחקר והמידע, 29 באוקטובר 2009.